

IN THE SYSTEM OF SOCIAL COMMUNICATIONS

<https://doi.org/10.17721/2522-1272.2023.83.2>

UDC 070:808.2:81'271.14=161.2

**Lexical-Semantic Faults in Journalistic Texts
(Based on the Material of the UNIAN News Tape)**

Iryna Marynenko

*<https://orcid.org/0000-0002-2836-758X>
PhD of Philol. Sciences, Associate Professor,
Educational and Scientific Institute of Journalism,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
36/1 Illienka St., Kyiv, 04119, Ukraine*

Corresponding author's e-mail address: imarynen@knu.ua

ABSTRACT

The article is devoted to classification and analysis of lexical-semantic deviations from language norms in the materials of the UNIAN news tape. Considering the dramatic events in our country over the past year and a half, the citizens consume much more actively the information products, from which they gain knowledge of the Ukrainian language, striving to improve it in this way. However, not all journalists conscientiously fulfill their professional duty, assuming various deviations in their texts, including lexical and semantic ones. The objective of this study was to identify the erroneous lexical norms in media texts and to draw attention of authors' journalistic materials to them.

It was determined that all collected abnormal cases are primarily divided into intentional deviations, consciously used by the journalists in the texts and unintentional deviations, caused by low professional competence of their authors. Among the intentional deviations, there are often inappropriately used emotionally expressive and stylistically marked lexemes, such as colloquial, slang, swearing and vulgar words. Purposeful use of such language units aims to attract attention to the publications, which cannot be justified based on the requirements for language style of informational texts. Unintentional deviations include semantically modified lexemes; tautologies and pleonasm; confusion of the meanings of paronyms and cross-language homonyms; interferents and Russianisms as evidence of professional carelessness and inattention to the created materials. A significant amount of materials collected during the month testifies to the improper attitude of journalists of this news agency to their professional duties. After all, it is news texts that today belong to the most widely read, from where citizens replenish their vocabulary and learn the rules of using words and their combinations.

Eliminating the listed problems will make it possible to improve the language competence of both the journalists themselves and the readers of their materials.

KEYWORDS: fault, semantic deviation, interferem, title.

УДК 070:808.2:81'271.14=161.2

Лексико-семантичні анормативи в журналістських текстах (на матеріалі новинної стрічки УНІАН)

Мариненко Ірина Олегівна, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Навчально-науковий інститут журналістики, доцент кафедри мови та стилістики, канд. філол. наук, <https://orcid.org/0000-0002-2836-758X>

Резюме

Стаття присвячена класифікації й аналізу лексико-семантичних відхилень від мовних норм у матеріалах новинної стрічки УНІАН. Зважаючи на драматичні події в нашій державі упродовж останніх півтора року, громадяни значно активніше споживають інформаційний продукт, з нього ж черпають знання з української мови, прагнучи вдосконалити їх саме в такий спосіб. Проте не всі журналісти сумлінно виконують свій професійний обов'язок, припускаючись у текстах різноманітних девіацій, зокрема й лексико-семантичних. **Метою** цієї розвідки було визначення помилкогенних лексичних норм у медіатекстах для привернення уваги до них авторів публіцистичних матеріалів. Визначено, що всі зібрані анормативи поділяються насамперед на умисні, свідомо використані журналістами в тексті і неумисні, спричинені низькою фаховою компетенцією авторів. З-поміж умисних девіацій часто трапляються недоречно вжиті емоційно-експресивні та стилістично марковані лексеми, як-от розмовні, жаргонні, лайливі й вульгарні слова. Цілеспрямоване використання таких мовних одиниць має на меті привернути увагу до публікації, що не може бути виправдане, виходячи з вимог до мовлення інформаційних текстів. До неумисних девіацій належать семантично модифіковані лексеми; тавтології та плеоназми; сплутування значень паронімів і міжмовних омонімів; інтерфедеми й росіянізми як свідчення фахової недбалості і неухважності до створюваних матеріалів. Значна кількість зібраного протягом місяця матеріалу свідчить про неналежне ставлення журналістів новинного агентства до фахових обов'язків. Адже саме новинні тексти на сьогодні належать до найбільш читаних, звідки громадяни поповнюють свій лексичний запас, дізнаються правила вживання слів і їх сполучуваності. Усунення перерахованих проблем дасть змогу підвищити мовну компетенцію як самих журналістів, так і читачів їхніх матеріалів.

Ключові слова: анорматив, семантична девіація, інтерфедема, заголовок.

1. Вступ

Драматичні події нашого сьогодення відображаються в медійних ресурсах мільйонами інформаційних повідомлень, автори яких намагаються якнайшвидше висвітлити кожну новину в усіх її деталях. Прагнення журналістів першими сповіщати своїх читачів про будь-які воєнні, політичні, міжнародні та інші події спричинює оприлюднення нерідко невичитаних, невідредагованих текстів, що призводить до виникнення складнощів у сприйманні інформації, її девіантного інтерпретування. До того ж ця тенденція згубно впливає на формування уявлення про мовні норми у споживачів такого контенту: «Порушення норми є суспільно небезпечним явищем, оскільки неодмінно фіксуються у сфері свідомого чи підсвідомого, спричиняють формування неправильних лінгвостереотипів і тим самим заважають виробленню й закріпленню літературних норм у соціумі» (Мішеніна, 2014, с.109). Лінгвальні девіації наявні на всіх рівнях мовної системи, водночас одні з них одразу впадають в око читачеві чи слухачеві, інші виявляються менш помітними, оскільки для їх установлення потрібне вдумливе прочитання тексту, його чітке усвідомлення й аналіз внутрішньотекстових зв'язків. Тому не дивно, що найактивніше мовознавці реагують на правописні й пунктуаційні порушення мовних норм, пор.: «Спостерігаємо різке збільшення кількості орфографічних та пунктуаційних помилок, використання інтерференційних одиниць у такого типу інформаційних повідомленнях, що, очевидно, викликане низьким рівнем освіченості авторів публікацій та різними соціопсихологічними чинниками» (Чемеркін, 2009, с.83); «У журналістиці основні праці з девіатології зосереджують увагу на культурі мовлення, орфографії і пунктуації у мас-медіа» (Дяків, 2016, с.21) та ін. Проте журналістські тексти рясніють і лексико-семантичними, граматичними відхиленнями від літературної норми, і порушеннями логіки викладення матеріалу – як на рівні сполучуваності слів, так і на рівні внутрішньотекстових зв'язків. Тож цю нашу розвідку буде присвячено девіаціям лексико-семантичного та стилістичного характеру, оскільки правописні аномативи аналізованого медіаресурсу висвітлені в публікації (Мариненко, Мельниченко, 2023).

2. Теоретичне підґрунтя

Загалом українські мовознавці досить активно досліджують проблему порушення мовних норм: Ф. Бацевич, А. Капелюшний, Х. Дяків, Т. Бондаренко, П. Куляс зробили значний внесок у систематизацію лінгвальних і комунікативних девіацій, їх класифікацію. Питання виникнення лексико-семантичних відхилень від норми висвітлені в публікаціях С. Єрмоленко, О. Мільченко, О. Рудої, Н. Голікової, Г. Джунусалієвої і Н. Ковальської та ін. Проте робіт, присвячених системному аналізу окремих інтернет-ресурсів, в науковому обігу бракує, а такий підхід має практичне значення, дає змогу вдосконалитися редколегії певного творчого колективу. Отже, завданням нашої розвідки вбачаємо систематизацію найбільш частотних лексико-семантичних аномативів у новинних публікаціях УНІАН, визначення шляхів їх усунення.

УНІАН обрано для дослідження не випадково: ця інформаційна агенція посідає провідні місця в рейтингах українських новинних сайтів, має значну читачку аудиторію. Тож її вплив на світосприйняття наших громадян, на формування мовних звичок очевидний. Збирання матеріалу тривало протягом місяця, з 14 лютого до 14 березня 2023 року, за цей період було зафіксовано 190 лексико-семантичних аномативів.

3. Методи дослідження

Під час збирання матеріалу були застосовані методи лінгвістичного спостереження з метою визначення помилкового вживання лексем і його фіксації, дистрибутивного аналізу для встановлення коректності сполучення лексичних одиниць у контексті та подальшої

систематизації анормативів, компонентного аналізу у процесі визначення структури значення слів і можливих відхилень від закріпленої в мові їхньої семантики, контекстуального аналізу для виявлення лексичних і семантичних девіацій та описового під час аналізу зібраного й класифікованого мовного матеріалу.

4. Результати та обговорення

Як зазначає багато науковців, «серед лінгвотекстових девіацій, тобто таких відхилень від норми, які спричинені насамперед мовною компетенцією автора тексту, одну з найчисленніших груп формують лексико-семантичні аномалії» (Чумак, Афанасьєва, 2009, с.65). Ця категорія анормативів вирізняється неоднорідністю за кількома класифікаціями. Насамперед усі відхилення від мовностильової норми поділяються на умисні, свідомі й неумисні. Т. Бондаренко поділяє лексичні анормативи на семантично модифіковані лексеми; плеоназми; помилки, зумовлені нерозрізненням значень паронімів та сплутуванням семантики міжмовних омонімів; інтерференми й росіянізми (Бондаренко, 2002-б, с.52), розглядаючи переважно неумисні хиби, що виникають через низьку мовну компетентність авторів. Інші класифікації здебільшого накладаються на ці дві, тож аналіз лексико-семантичних девіацій інформаційних повідомлень УНІАН спиратиметься саме на дві зазначені.

Умисними відхиленнями від мовностильової норми вважаємо використання зі стилістичною метою російських лексем, відтворених як російською графікою, так і українською. Зазвичай до такого прийому автори вдаються тоді, коли повідомляють про російські події та реалії: *Правоохоронці повідомили про підозру "вору в законі" на прізвисько "Бадрі Кутайський". Він також є "смотрящим" за злочинським "общаком" Росії (09.03.2023)* – ідеться про затримання на Одещині кримінального злочинця з росії, про що журналістка повідомляє з використанням кількох кримінальних російських жаргонізмів. Також уживання неологізмів, утворених від російських висловів, здатне додати новині іронічно-саркастичного відтінку: *Російські "аналоговнети" не тільки не вражають, але і просто не існують (03.03.2023)*, де українська транслітерація лише посилює комічність семантики новотвору.

До свідомих відхилень від мовностильової норми належить уживання лексичних одиниць, не притаманних інформаційним жанрам, як-от емоційно забарвлених, розмовних, жаргонних, лайливих і вульгарних слів. Стилістично маркована лексика не властива публіцистичному мовленню загалом, а особливо – інформаційним матеріалам, які мають об'єктивно й неупереджено висвітлювати події державної і всесвітньої ваги. Однак упродовж останніх десятиліть залишається незмінною тенденція до розхитування багатьох мовних норм, зокрема й лексичних: «Зараз очевидно, що до мовних девіацій адресанти звертаються свідомо та надають їм функціонально-стилістичного, зокрема й аксіологічного значення» (Барчук, 2022, с.37). Емоційна лексика в найбільш суворих жанрах – інформаційних – завжди належала до не рекомендованої до використання, особливо в заголовках, проте сучасні медіа все частіше звертаються саме до неї з метою увиразнити назву публікації, привернути увагу читачів: *Стало відомо, як РФ мотивує посіпак наступати в Україні (14.02.2023); Експерт вказав на важливий момент з підготовкою російських "мобіків" в Білорусі (07.03.2023)* – лексеми «посіпаки», «мобіки» покликані передати зневагу до прибічників і військових РФ.

Журналісти УНІАН все активніше вживають розмовну лексику як у текстах новин, так і в заголовках (майже 15 % від усіх лексичних девіацій). Науковці пояснюють цю тенденцію прагненням якомога доступнішою мовою викласти суть новини, наближаючи публіцистичне мовлення до розмовного, а подеколи й просторічного: «Яких би складних предметів і явищ журналістика не торкалася, вона повинна спростити своє повідомлення про них

до рівня повсякденної свідомості більшості громадян. Інакше вона залишиться незрозумілою, а її мета (повідомити про новину) недосягнутою. Щоб бути зрозумілою, мова журналістики мусить бути повсякденною» (Михайлин, 2011, с.37). Тож прикладами такої доступності та повсякденності мовлення є заголовки: *Російська "оборонка" зганьбилася на виставці зброї – британська розвідка* (03.03.2023); *Під Бахмутом прикордонники "мінували" групу окупантів* (15.02.2023) і под. Проте і розмовні одиниці можуть нести в собі додаткові конотативні елементи, які знижують стилістичну належність слів до рівня просторічних, згублених, пор.: *"Харкнув" на всіх росіян: відомий радянський актор відрікся від РФ* (11.03.2023); *"Та нам плювати": Подольск послав Москву в питанні деокупації Криму* (27.02.2023). Лапки, використані авторами для позначення стилістичної маркованості елементів, тільки привертають до них ще більшу увагу, перетворюють слова на перцептивні гачки, на смисловий центр заголовка.

Жаргонні лексеми трапляються в новинній стрічці УНІАН дещо рідше – 9 % від зібраних лексико-семантичних аномативів. Проте, зважаючи на загальну неприпустимість таких мовних одиниць в новинних публікаціях, цей показник занадто високий. Тим паче, що понад 41 % усіх зафіксованих жаргонізмів становлять лексеми з мовлення кримінальників: *В Україні "зажмурили" экс-депутата РФ* (18.02.2023); *У Росії "шлюють" СБУ спробу ліквідації голови Придністров'я Красносельського* (09.03.2023). Військові (*арта, задвохсотити, кріт*), молодіжні (*фішка, зашвар, крінжовий*), професійні з ІТ-галузі (*вінда, фіча, пасхалка, крякнути*) жаргонізми помітно поступаються активністю вживання в аналізованих текстах. Щодо такої «демократизації» публіцистичного мовлення вважаємо слушною думку Л. Ставицької: «Побутує стійка (особливо серед журналістів) думка, що їхня мова – дзеркало мови населення. Насправді мова населення віддзеркалює мову журналістів, під її впливом у суспільстві поширилися знижені слова – як модні. Інакше кажучи, стійка тенденція до жаргоновживання у газетно-публіцистичному дискурсі засвідчує пейоризацію мови згори» (Ставицька, 2005, с. 273).

Найгрубішим порушенням лексичних норм публіцистичного стилю вважаємо використання лайливих слів і вульгаризмів в інформаційних матеріалах. Із 10 зафіксованих уживань (понад 5 % від усіх аналізованих девіацій) сім використані в заголовках, що явно свідчить про бажання авторів у такий спосіб привернути увагу читача до своєї публікації. Заміна однієї-двох літер на зірочки не додає делікатності таким журналістським назвам, пор.: *Зять Шойгу підтримав пост про перемогу України й порадив росіянам менше пи*іти* (25.02.2023); *"Що за х*рня?": Ксенія Мішина поскаржилася на сервіс київського спортклубу* (08.03.2023) тощо. Використання обценної лексики в зафіксованих заголовках не є необхідністю: без лайливих лексем зміст легко сприймається, а отже, вони виконують винятково атрактивну функцію, адресовану невибагливому з мовного погляду читачеві. І якщо в блогах, авторських колонках обценізми вважаються «виразною ознакою публіцистичного стилю в Мережі», оскільки «деякі соціальні групи використовують таку лексику зі стилістичною метою (наприклад, як засіб диференціації з іншими)» (Чермеркін, 2009, с.82), то для інформаційних жанрів вони повинні залишатися табуйованими. Лексичне розмаїття породжує широкий спектр неумисних девіацій, спричинених недостатньою мовною обізнаністю авторів. Через незнання кодифікованих значень деяких слів виникають помилки у їх уживанні, що спричинює появу семантично модифікованих лексем, як-от: за прислівником *відтак* закріплене часове значення «після чого-небудь; потім, згодом, далі» (СУМ online, 2017), натомість значна частина журналістів використовує його з наслідковим значенням «а тому», пор.: *Установлено, що придбана у поставальника вакцина не була зареєстрована в Україні, відтак не могла бути використана та підлягала утилізації* (20.02.2023). Прикметник *присутній* функціонує з такими значеннями: 1) який перебуває в якому-небудь місці в певний час; 2) який є, існує в чому-небудь, де; наявний (СУМ, 1977, т.8, с. 53), однак «сучасна літературна норма рекомендує ви-

користувати слово *присутній* у першому значенні, а також у значенні іменника 'той, хто перебуває в якому-небудь місці в певний час'» (Терещенко, 2002, с. 27). Відповідно в контекстах на зразок *У представників цього зодіакального сузір'я присутня самоповага* (06.03.2023) аналізоване слово потрібно замінити більш доречними синонімами *властивий, характерний або притаманний* (*Представникам цього зодіакального сузір'я властива самоповага*). Такі неточності слововживання, порушення сполучуваності слів непоодинокі у стрічці новин УНІАН, напр.: *У Вірменії на кордоні з Азербайджаном запустили місію ЄС* (20.02.2023), де в невластивому йому значенні вжите дієслово *запустити*, оскільки словники пояснюють його семантику так: «1) примушувати злетіти вгору, піднятися; 2) приводити в дію, в рух (двигун, машину і т. ін.)» (СУМ online, 2017) тощо. Натомість помилково вжите дієслово краще замінити на *залучили*.

До семантичних недоліків тексту зараховують і плеоназми й тавтології, які, з одного боку, обтяжують текст непотрібними смисловими повторами, з іншого – відволікають читача від змісту новини. До тавтологій належать, по-перше, так звані словотвірні, що полягають у повторенні одного кореня у двох споріднених словах у межах одного речення: *внесла свій внесок* (14.03.2023), *з особливою завзятістю взялися* (03.03.2023), *плани включають виключно зіткнення* (21.02.2023), *квітучі домашні квіти* (22.02.2023), *на сьогоднішній день* (20.02.2023). Такі недогляди в тексті свідчать як про бідний лексичний запас автора, так і про недбале ставлення до своєї роботи. Наведені приклади досить легко можна трансформувати задля уникнення небажаних повторів споріднених слів: *зробили внесок, енергійно взялися, плани містять виключно зіткнення, квітучі домашні рослини, на сьогодні*. У реченні *у тварини щось боляче або їй боляче ходити в туалет* (17.02.2023) без будь-якої втрати змісту можна використати тільки другу предикативну частину, яка більш конкретно окреслює проблему.

Другим різновидом тавтології вважаємо повторення одного слова в межах речення, напр.: *Чемпіонат Франції знаходиться в самому розпалі і футболісти «Ренна» знаходяться в кращому ігровому тонусі* (16.02.2023); *Але штормова погода настільки потужна, і вітер настільки потужний, що наразі такої активності не помічено* (12.03.2023); *Сторони продовжать роботу щодо обмежень проти ядерного сектору РФ, а також запускають процес щодо штрафних заходів проти 150 російських пропагандистів* (25.02.2023) тощо. Така стилістична недбалість виявляється і поміж повнозначних, і поміж службових частин мови, водночас наведені приклади засвідчують суттєві проблеми у володінні журналістами УНІАН літературними лексичними нормами. Так, перший приклад легко виправити, уживши неповну еліптичну частину складного речення: *Чемпіонат Франції в самому розпалі, тож футболісти «Ренна» перебувають у найкращому ігровому тонусі*. Повторюване слово *потужний* у другій частині речення можна замінити синонімом *сильний*, а сполуку *щодо обмежень проти сектору* – на *над обмеженнями для сектору*.

Особливість плеоназмів полягає в смисловому повторенні певного поняття за відсутності однакових або спільнокоренових лексем, пор.: *Російські генерали женуть піхоту по відкритій місцевості без підтримки бронетехніки і арти, безжально винищуючи своїх же власних солдатів* (12.03.2023) – слово *власних* зайве; *Фанати пишуть в коментарях, що у свої 78 років Дуглас не втратив колишню форму і досі вміє "запалювати" краще за деяких молодих юнаків* (15.02.2023) – слово *молодих* зайве; *М'ясо свинини миємо і нарізаємо великими шматками* (15.02.2023) – слово *м'ясо* зайве, оскільки свинина – це і є м'ясо свині.

Сплутування значень паронімів свідчить про відсутність чіткого розуміння семантичних особливостей кожного з них, пор.: *Російський терорист, який відзначився компаніями з вербування найманців у "ДНР", Олександр Жучковський заскиглив через значні втрати, яких росіяни зазнають у зіткненнях з підрозділами ЗСУ* (07.03.2023) – тут очевидно, що

йдеться про *кампанію* як «сукупність воєнних операцій у визначений період часу, що мають певну стратегічну мету» (СУМ online, 2017), а не про *компанію* як товариство або спілку; У свіжому оновленні *Windows 11* позбудеться від одного з **дратівливих** недоліків (10.03.2023) – більш доречним у цьому контексті було би слово *дратівний*, тобто «який діє на органи чуття, подразнює їх» замість прикметника *дратівливий*, що стосується істот, оскільки означає «який перебуває в стані нервового збудження; який швидко роздратовується, сердиться; дразливий» (СУМ online, 2017). Адже відомо, що прикметниковий суфікс *-лив-* уживають «на означення внутрішніх якостей людини, її нахилів тощо» (Плющ, 2010, с. 64).

Значно більше лексичних анормативів спричинено міжмовною омонімією, зокрема збігами у звучанні російських і українських лексем. Поширений перифраз до цього явища «хибні друзі перекладача» дуже доречний стосовно багатьох авторів новинної стрічки УНІАН. Недосконале володіння українською в поєднанні з російськомовним мисленням призводить до появи в інформаційних текстах таких семантичних девіацій: *Також кулінар розповів, як він відноситься до публічних людей, які досі не перейшли на українську мову* (23.02.2023); *До таких [застережень – І.М.] зокрема відноситься необхідність пройти лікування на території Європи* (01.03.2023). Дієслово *відноситься* в сучасній українській мові поширене зі значенням «спец. Перебувати в певній відповідності, співвідношенні з чим-небудь», водночас інші значення мають ремарки «застаріле» (синонім до *ставитися*) або «рідко» (синонім до *стосуватися*) (СУМ online, 2017). Тож у наведених прикладах потрібно було використати доречніші лексеми: *ставитися* в першому реченні та *належати* в другому. Так само: *Сергій Ролдугін мав активи на суму не менше 50 мільйонів доларів і планував щорічно переводити в країну понад 10 мільйонів* (02.03.2023), де *переводити* – це «1. Ведучи або супроводжуючи кого-небудь, переправляти, допомагати перейти через щось, на другий бік чогось. 2. Змінювати місце розташування кого-, чого-небудь, перемішувати когось, щось з одного місця на інше» та ін., усього словник фіксує 12 значень (СУМ online, 2017), а в зазначеному реченні варто було вжити дієслово *переказувати*; *Тобто на сьогоднішній день російський ВПК може впоратися з клепанням безглузвих монстрів, оскільки навіть ремонтувати і відновлювати в потрібному обсязі розконсервовані "Шилки" для нього представляється непосильним завданням* (12.03.2023), де *представляється* – це «називати себе під час знайомства» (СУМ, 1976, т.7, с. 530), тож замість нього потрібно було використати дієслово *видаватися*. Загалом помилкових уживань міжмовних омонімів виявлено 10.

Найбільшу групу семантичних девіацій становлять інтерфедеми – лінгвоодиниці, перенесені в українську мову з російської, які зберігають фонетичні, словотвірні й семантичні риси мови-джерела, зазвичай російської. На відміну від запозичення і калькування, які відбуваються в межах мовної норми, інтерференція пов'язана «з негативним аспектом мовної взаємодії, оскільки наслідком цього процесу є відхилення від норми. ... Не мотивовані номінативно, інтерфедеми не стають фактом мови, оскільки функціонують як паралельні, але не синонімічні до нормативних засоби словесного вираження. Інтерфедеми є небезпечним денационалізуючим явищем, тому що витісняють з ужитку питомі мовні одиниці» (Бондаренко, 2002-а, с. 107). Наша розвідка присвячена проявам семантичної інтерференції, з-поміж яких варто виокремити три типи: власне семантичні, словотвірні й перекладні. Суть власне семантичної інтерференції полягає в наявності у двох мовах співзвучних лексем, семантичне поле яких не збігається або збігається лише частково. Зазвичай у мові, яка поширює свій вплив (у нашій ситуації це російська), слово має ширший спектр значень, ніж у мові, що перебуває під впливом (українська). Поява таких інтерфедем спричинена недостатнім заглибленням у тонкощі лексичних значень слів в обох мовах, пор.: *Як благополучно пережити цей період, куди направити свою енергію і емоції, і чого не слід робити, щоб уникнути біди – читайте в матеріалі УНІАН*

(04.03.2023), де рос. *направити* уживають ширше, ніж український відповідник, який у зазначеному контексті доречно замінити на *спрямувати*. Так само в реченні *Дуже важливо все це направити в добре русло* (04.03.2023) варто було б ужити дієслово *скерувати*. Запозичене з російської слово *покупка* (українська мова не має дієслова, що слугувало би твірною основою для цього іменника) має одне значення – «те, що куплено; куплена річ» (СУМ, 1976, т.7, с. 55), натомість російський відповідник містить іще одне значення – назви дії за дієсловом «купить» (Ожегов, Шведова, 1992), тобто має й абстрактний компонент семантики, який українською передається словом *купівля*. Однак відсутність належної мовної компетенції призводить до штучного, ненормативного розширення значення українського слова, наприклад: *Зазвичай в таких випадках прогрес переноситься в повну версію в разі покупки* (17.02.2023); *Такими вони не були навіть під час покупки: лайфхак, чим відбілити речі за один раз* (13.03.2023), де чітко виявляється абстрактне значення іменника.

Мовознавці неодноразово звертали увагу на негативний вплив явища міжмовної інтерференції, проте суттєвих зрушень у мовній практиці це не спричинило. Так, в українському слововжитку іменник *область* функціонує у двох кодифікованих значеннях: «1. Частина країни, державної території; край. 2. Адміністративно-територіальна одиниця в деяких країнах, зокрема в СРСР, в Україні», значення ж «зона, пояс» марковане як рідковживане (СУМ online, 2017), натомість журналісти УНІАН саме в цьому запозиченому значенні використовують слово *область* чи не найчастіше: *Виріз може бути в області декольте, на талії, на плечах, нижче стегон* (14.02.2023); *Від подібної поведінки застерігають не тільки експерти в області техніки, а й самі виробники смартфонів* (07.03.2023).

Словотвірні інтерфедеми мають незначні дериваційні відмінності від російських відповідників: додавання префікса (рос. *находиться* – укр. *знаходиться*, правда – *щоправда* (вставне слово)); зміна префікса (*совпадают* – *співпадати* (замість нормативного *збігатися*), *избавляются* – *позбавлятися* (замість *позбуватися*), *упредит* – *попередити* (замість *запобігти*)); усічення суфікса (*выражение* – *вираз* (замість *вислів*)); зміна суфікса (*следит* – *слідкувати* (замість *стежити*)), напр.: *Під час поїздки у Львів тревел-блогер відкрив для себе українську кухню і був здивований, що вона цілком співпала з його гастрономічними смаками* (10.03.2023); *Ці найчастіші помилки в українській мові зустрічаються навіть у людей, які все життя говорять українською* (16.02.2023); *За інформацією видання "Детектор медіа", яке слідкує за додержанням профстандартів серед українських журналістів, таке рішення було підтверджено двічі* (01.03.2023) та ін. Більшість словотвірних інтерферем наявні в словниках, однак не мають того чи того компонента значення, яке властиве тільки російським першоджерелам.

Специфіка перекладних інтерферем полягає в некоректному перекладі багатозначних слів українськими відповідниками. Недостатнє володіння смисловими тонкощами лексем, неуважне ставлення до мовних особливостей призводить до хибного вибору лексеми. Наприклад, російське *попасть* можна перекласти українською, залежно від смислового відтінку, як *потрапити* (переміститися в певне місце), *попасти* (у когось, щось), *влучити* (у ціль), *уцілити*, *поцілити* та ін. Не в кожному контексті ці слова можуть виявитися взаємозамінними, а тому й виникають такі аномативні вживання: *Вони били по будь-якій урядовій будівлі, в яку могли потрапити* (23.02.2023). Так само: *Вуглекислий газ і дріжджі розширюють шлунок, а спирт дратує рецептори травного тракту і блокує центри насичення* (20.02.2023) – замість *підразнює*; *Оладки на кефірі виходять пишними, м'якими і повітряними* (14.02.2023) – замість *пухкими*. Особливого поширення набули складені прислівникові й прийменникові сполуки, послівно перекладені з російської: *у той же час* (замість *водночас, разом*), *в останній час* (замість *останнім часом*), *у тому числі* (замість *зокрема, і навіть*), *в залежності від* (замість *залежно від*), *у першу чергу* (замість

насамперед, передусім, найперше), в якості (замість як, у ролі) тощо: Обіцянки шахраїв варіюються в залежності від актуальних новин (15.02.2023); Такий манікюр в першу чергу видає в вас простачку (19.02.2023); Саме башня... виконана в якості вогневого модуля, встановлюється вона або на колісну базу, або на невеликі катери (20.02.2023). Загалом інтерфемери становлять найбільшу групу девіацій у текстах УНІАН – 70 слововживань (36,8 % від усіх аномативів).

Власне лексичні помилки виявляються у вживанні російських слів, почасти – в українському фонетичному оформленні. Іноді їх вважають елементами суржику: «Найменша адаптація до законів української мови характерна для суржикових утворень, якими є російські елементи, що вживаються в обрамленні української граматичної системи, а також на тлі українських фонетичних норм і становлять гібридні форми» (Мішеніна, 2014, с. 118–119). Так, українській літературній мові не властиві такі слова, як об'являти (тобто оголошувати), числитися (значитися), скачок (стрибок), уступка (поступка), поставка (постачання), настройка (налаштування), зарядка (у значенні процесу: заряджання), даний (цей, такий), робочі (робітники), башня (башта), дача свідчень (надання) та ін. Наявності певних морфемних збігів з українською мовною системою замало для того, щоб ці лексеми були кодифіковані нашою мовою.

В інформаційних матеріалах УНІАН трапляються й суто російські лексеми, які практично без змін перенесені в українськомовний текст, що наближає їх більше до варваризмів, аніж до суржикізмів. Пор.: Це типовий випадок. Людина, яку явно від усього цього **корєжить** (07.03.2023), де рос. просторічному **корєжить** відповідає українське слово **корчити** або розмовне **коробити**; **Старишому школяреві це не сподобалося, і він штовхнув сквернослова з гірки** (06.03.2023), де потрібно було вжити український відповідник **лихослов**; Вони [речі під час прання – І.М.] не зашкодять одне одному – на відміну від світлих і кольорових, через які з'являться **катишки** (08.03.2023), де доречними були б **ковтунці** або **балабушки**.

5. Висновки

Боротьба з російською агресією загострила питання самоусвідомлення українців, актуалізувала їхнє бажання опанувати українську мову, перейти на неї у спілкуванні, удосконалити вже наявні навички й уміння. Для цього можна обирати різні способи та шляхи досягнення мети, й українськомовні медіа мали б стати одним із них. Адже за час повномасштабного вторгнення кожен громадянин України став набагато активніше перейматися подіями в країні, зокрема новинами із зон активних бойових дій. Читання новин сприяє підсвідомому засвоєнню лексичних одиниць і граматичних конструкцій, а тому вимога мовної унормованості інформаційних текстів не пусті слова. Однак не всі інтернет-медіа свідомі своєї просвітницької місії. Так, після проведеного аналізу новинної стрічки УНІАН доводиться констатувати, що журналісти не зважають на мовні норми, зокрема лексико-семантичні.

Усі наявні девіації поділяються на умисні й неумисні. Поміж умисних відхилень від мовнотильової норми найбільш активно використовуються емоційно забарвлені, розмовні, жаргонні, лайливі та вульгарні слова, до яких журналісти звертаються переважно в заголовках. Стилистично марковані лексеми покликані виконувати атрактивну функцію, «чіпляючи» читача незвичною для інформаційних повідомлень лексикою.

До неумисних девіацій належать семантичні недогляди й лексичні помилки. Семантичні вади новинних текстів полягають у використанні слів у невластивих їм значеннях, у наявності тавтологій і плеоназмів, сплутуванні значень паронімів і міжмовних омонімів, частому використанні інтерфемером. Лексичними вадами аналізованих текстів вважаємо вживання суржикізованих слів і недоречних росіянізмів, відповідники яким легко можна знайти за найменшого бажання.

Проведений аналіз лексико-семантичних вад текстів новинної стрічки УНІАН свідчить про небажання авторів поглиблювати свої знання мовних норм, розширювати словниковий запас, працювати зі словниками, що є невід'ємним компонентом роботи кваліфікованого журналіста.

References

- Barchuk, V. M. (2022). Deviations of the modern public speech: obscene vocabulary (based on the blogs on Censor.net). *Prykarpatskyi Visnyk Naukovoho Товариства Imeni Shevchenka. Slovo [The Carpathian Herald of the Shevchenko Scientific Society. Slovo]*, 17(65), 34–46 (in Ukrainian).
- Bondarenko, T. H. (2002-a). Interfermes and Russianisms as a result of interlanguage contacts at the lexical level. *Naukovi Zapysky Instytutu Zhurnalistyky [Scientific Notes of Institute of Journalism]*, 9, 106–111 (in Ukrainian).
- Bondarenko, T. H. (2002-6). Violation of lexical norms of the Ukrainian language (on the materials of print mass media), the International Scientific Conference “Language in the Slavic cultural space”, Uman: Grafika (in Ukrainian).
- Dictionary of Ukrainian: in 11 Volumes (1970–1980)*. Volumes 1–11. Kyiv : Naukova Dumka (in Ukrainian).
- Dictionary of Ukrainian online in 20 Volumes (2010)*. Volumes 1–13. Retrieved from: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0> (in Ukrainian).
- Diakiv, Kh. Yu. (2016). Ukrainian deviatology: status and development prospects. *Science and Education a New Dimension. Philology*, IV (20), 85, Budapest, 20–25.
- Marynenko, I. O., & Melnychenko, T. Ye. (2023). Spelling problems of informational texts (on the materials of the UNIAN news tape), the V All-Ukrainian scientific-practical conference “Actual problems of the media space”, Kyiv: Educational and Scientific Institute of Journalism, 28–32 (in Ukrainian).
- Mykhajlyn, I. L. (2011). What language does journalism speak? *Nezhasymyj Slovosvit [Unquenchable Word World]*, Kharkiv, 28–39 (in Ukrainian).
- Mishenina, T. M. (2014). Linguistic deviations of an interfering nature in the system of the modern Ukrainian language. *Filolohichni Studii. Naukovyi Visnyk Kryvorizkoho Derzhavnogo Pedagogichnoho Universytetu [Philological Studies. Scientific Bulletin of the Kryvyi Rih State Pedagogical University]*, 11, 108–122 (in Ukrainian).
- Ozhegov, S. I., & Shvedova, N. Yu. (1992). Explanatory dictionary of the Russian language. Moscow : Az Publishing House. Retrieved from: <http://ozhegov.info/slovar/v> (in Russian).
- Plyushch, M. Ya. (2010). Grammar of the Ukrainian Language: Morphemics. Derivatology. Morphology. Kyiv: Slovo Publishing House (in Ukrainian).
- Stavytska, L. (2005). Jargon, argo, slang. Kyiv : Krytyka (in Ukrainian).
- Tereshchenko, S. (2002). Synonyms and “pseudo-synonyms”. *Kultura Slova [Culture of Word]*, 60, 26–28 (in Ukrainian).
- Chemerkina, S. H. (2009). Ukrainian language on the internet: extralinguistic and intra-structural processes. Kyiv : PPVF (in Ukrainian).
- Chumak, V. V., & Afanas`yeva, O. S. (2009). Semantic deviations in Ukrainian normative-legal texts. *Movoznavstvo [Language Studies]*, 2, 61–68 (in Ukrainian).

Submitted 07.08.2023

Список літератури

- Барчук, В. М. (2022). Девіації сучасного суспільного мовлення: обценна лексика (на матеріалі блогів на «Цензор.нет»). *Прикарпатський вісник Наукового товариства імені Шевченка. Слово*. № 17 (65), 34–46.
- Бондаренко, Т. Г. (2002-а). Інтерференми і росіянізми як наслідок міжмовних контактів на лексичному рівні. *Наукові записки Інституту журналістики*. Т. 9. Київ, 106–111.
- Бондаренко, Т. Г. (2002-б). Порухення лексичних норм української мови (на матеріалі друкованих ЗМІ). *Мова у слов'янському культурному просторі : тези доп. та повідомл. Міжнародної наук. конф.* Умань : Графіка, 52–54.
- Дяків, Х. Ю. (2016). Українська девіатологія: стан і перспективи розвитку, *Science and Education a New Dimension. Philology*. IV (20), Issue: 85, Budapest, 20–25.
- Мариненко, І. О., & Мельниченко, Т. Є. (2023). Правописні проблеми інформаційних текстів (на матеріалі новинної стрічки УНІАН). *Актуальні проблеми медіапростору: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Київ : Навчально-науковий інститут журналістики, 28–32.
- Михайлин, І. Л. (2011). Якою мовою говорить журналістика? *Незгасимий словосвіт*, Харків, 28–39.
- Мішеніна, Т. М. (2014). Мовні девіації інтерферентного характеру в системі сучасної української мови. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Вип. 11, 108–122.
- Ожегов, С. И., & Шведова, Н. Ю. (1992). Толковый словарь русского языка. Москва : Издательство «Азъ». Відтворено з : <http://ozhegov.info/slovar/>
- Плющ, М. Я. (2010). Граматика української мови: Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Київ : Видавничий Дім «Слово».
- Ставицька, Л. (2005). Жаргон, арг, сленг. Київ : Критика.
- СУМ online: Словник української мови online. (2017). Томи 1–13. Відтворено з <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0>
- СУМ: Словник української мови: в 11 томах. (1970–1980). Томи 1–11. Київ : Наукова думка.
- Терещенко, С. (2002). Синоніми та ”псевдосиноніми“. *Культура слова*. Вип. 60, 26–28.
- Чемеркін, С. Г. (2009). Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси. Київ : ППВФ.
- Чумак, В. В., & Афанасьєва, О. С. (2009). Семантичні девіації в українських нормативно-правових текстах. *Мовознавство*. № 2, 61–68.

Надійшла до редакції 07.08.2023.